

Metabolismus sacharidů

Glykolýza, glukoneogeneze, syntéza a odbourávání glykogenu

Principy regulace metabolismu sacharidů

Diabetes mellitus

© Biochemický ústav LF MU 2018 (JG, HP, ET)

Sacharidy

- Hlavní živina lidského organismu
- Denní příjem sacharidů činí 55–60 % z celkového energetického příjmu
- Hlavním zdrojem sacharidů je...

Využitelné sacharidy

- Polysacharidy
  - škrob (těstoviny, rýže, pudinky, brambory,...)
- Oligosacharidy
  - sacharóza (sladká jídla, sladké nápoje, ...)
  - laktóza (mléko, mléčné výrobky, ...)
  - maltóza (pivo, slad..)
- Monosacharidy
  - glukóza (ovoce..)
  - fruktóza (med, ovoce..)
  - galaktóza (mléko, mléčné výrobky,...)

Nevyužitelné sacharidy

- Polysacharidy

celulóza (ovoce, zelenina)

VLÁKNINA

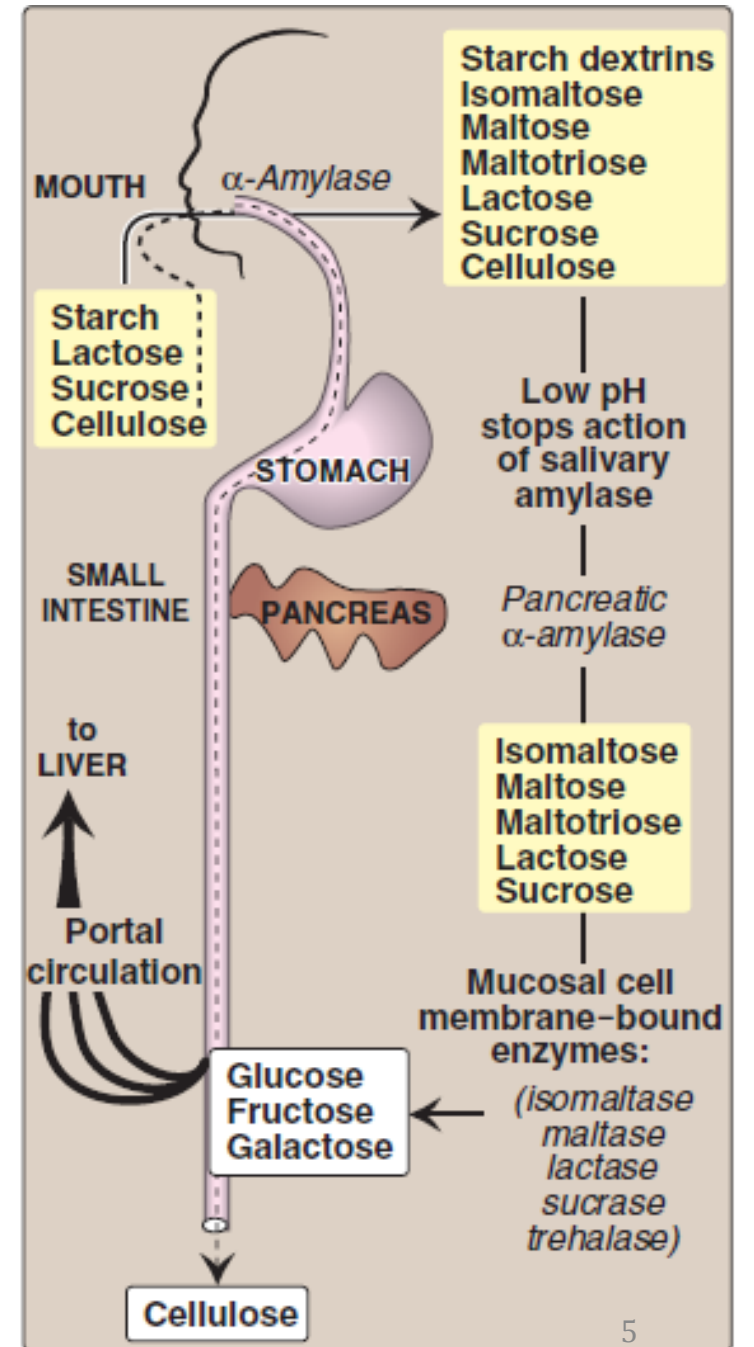
Obsah škrobu v potravinách

Potravina	Škrob (%)*
Pudinkový prášek	80
Mouka pšeničná	75
Rýže	75
Těstoviny	70
Rohlík	60
Luštěniny	60
Chléb	50
Celozrnné pečivo	40
Brambory	15
Banán	15

* Průměrné hodnoty

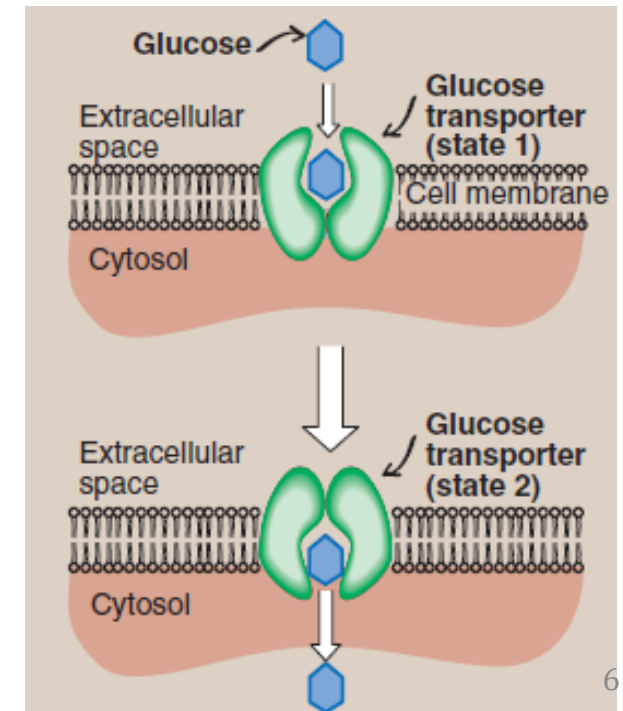
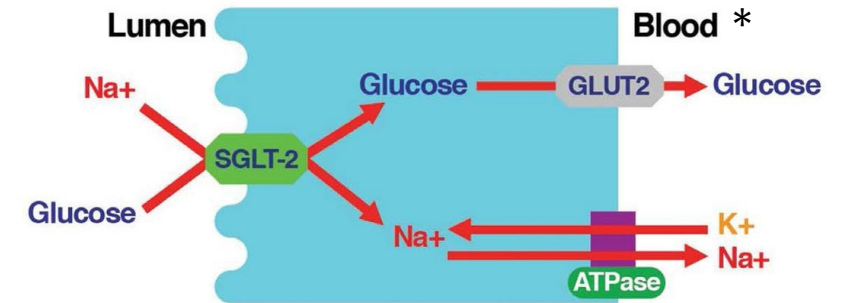
Trávení sacharidů

- Ústa
  - Slinná α -amyláza
  - α (1→4) glykosidová vazba
    - Produktem jsou:
      - Dextriny = kratší jednotky škrobu
      - Isomaltóza
      - Maltóza
      - Maltotrióza
      - Laktóza
      - Sacharóza
      - Celulóza
- Tenké střevo
  - Pankreatická α -amyláza
    - Konečné produkty
      - Isomaltóza
      - Maltóza
      - Maltotrióza
      - Laktóza
      - Sacharóza
  - Disacharidázy (kartáčkový lem enterocytů)
    - Isomaltáza } Glukóza
    - Maltáza } Fruktóza
    - Laktáza } Galaktóza
    - Sacharáza }
    - Treláza }
- Žaludek
  - Trávení je přerušeno díky nízkému pH
    - Vzniklé monosacharidy jsou vstřebány do enterocytu
    - Z enterocytu jsou transportovány do portální žíly
    - Portální žilou jsou transportovány do jater

Vstřebávání sacharidů

- Z lumen střeva do enterocytu
  - Sekundární aktivní transport
    - **SGLT 1** ... sodium dependent glucose transporter
      - Kotransport se sodíkem
      - Čerpá glukózu proti koncentračnímu spádu (vyžaduje energii)
      - Glukóza a galaktóza
  - Usnadněná difúze
    - **GLUT 5** ... glucose transporter
      - Usnadněná difuze přes membránu
      - Probíhá po koncentračním spádu
        - Nevyžaduje energii
      - Fruktóza
- Z enterocytu do portální žíly
  - Usnadněná difuze
    - **GLUT 2**

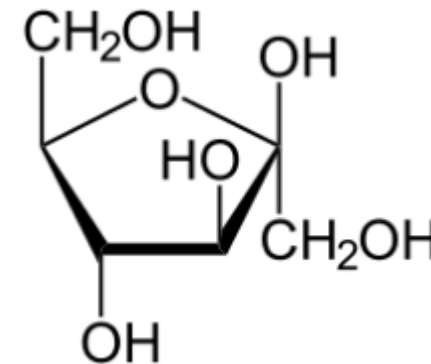
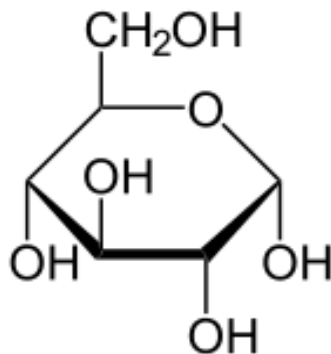
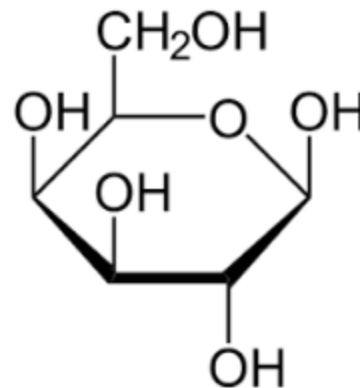

Proč tělo
nedokáže
využít
celulózu jako
zdroj
energie?

Nejvýznamnějším sacharidem v metabolismu je:

- Glukóza
- Fruktóza
- Galaktóza

Základní rysy metabolismu glukózy

- ✓ Glukóza je jedna z hlavních živin pro většinu buněk
- ✓ Je nepostradatelná pro erytrocyty a CNS
- ✓ Je nezbytná i pro syntézu derivátů:
  - ✓ Glukosamin
  - ✓ Glukuronová kyselina
  - ✓ Galaktóza
  - ✓ Glykoproteiny
  - ✓ Proteoglykany

Glukóza v krvi

Resorpční fáze (inzulín)

Postresorpční fáze, hladovění (glukagon)

3,9–5,5 mmol/l

Hladina glukózy v krvi

Sacharidy z
potravy

Glykogenolýza
(játra)

Glukoneogeneze
(játra, ledviny)

Přeměny glukózy v buňkách a jejich význam

Metabolická dráha	Význam
Glykolýza	zisk energie, přeměna acetylCoA na mastné kyseliny
Glukoneogeneze	doplnění glukosy při nedostatku
Syntéza glykogenu	tvorba zásob glukosy
Glykogenolýza	doplnění glukosy při nedostatku
Pentosový cyklus	zdroj pentos, zdroj NADPH
Syntéza derivátů	glykoproteiny, proteoglykany, konjugace kys. glukuronovou

Játra – metabolicky nejvýznamnější orgán v těle

Játra a sacharidy

- ❖ zásobování ostatních tkání glukózou
- ❖ metabolismus glukózy:
  - degradace glukózy
  - vznik energie
  - tvorba prekurzorů pro syntézu různých molekul

- ❖ syntéza glykogenu v játrech
glykogen $\Rightarrow$ zásoba glukózy

- ❖ syntéza glukózy v játrech
glukoneogeneze $\Rightarrow$ doplňování hladiny glukózy v krvi

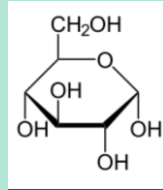
Glykolýza

Hlavní rysy glykolýzy

- Hlavní metabolická dráha pro metabolismus glukózy
- Lokalizace:
cytoplasma
- Význam:
  - ✓ produkce energie ve formě ATP
  - ✓ produkce intermediátů pro ostatní metabolické dráhy
  - ✓ zahrnuje metabolismus galaktózy a fruktózy
- Typy:
  - ✓ za aerobních podmínek: aerobní glykolýza
  - ✓ za anaerobních podmínek: anaerobní glykolýza

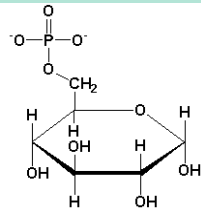
Glykolýza

Glukóza

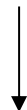
↓ Fosforylace

Glukóza-6-fosfát

Pyruvát

Anaerobní podmínky

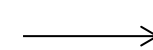

Laktát

Aerobní podmínky

AcetylCoA

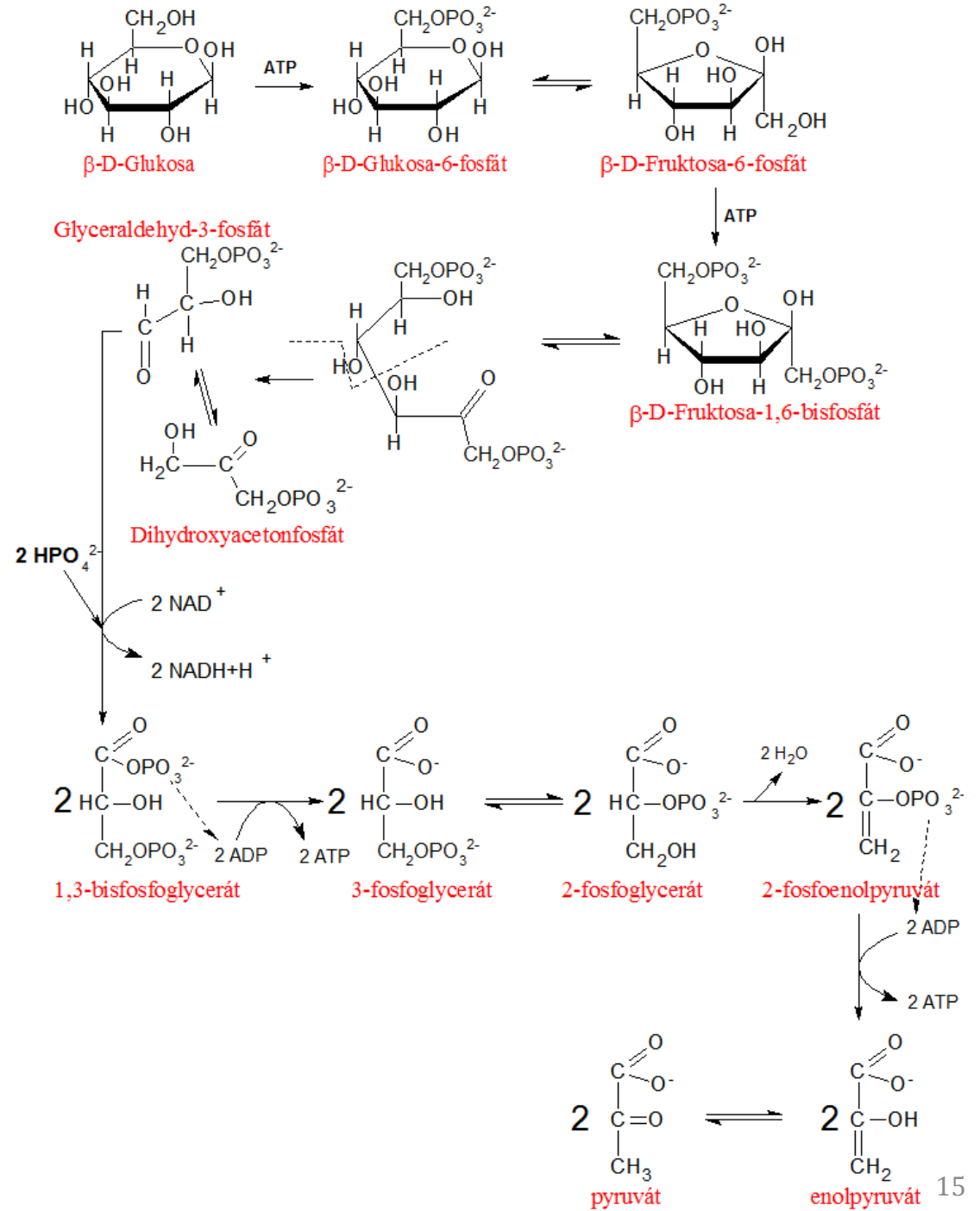

Citrátový cyklus

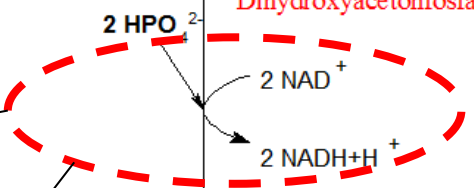
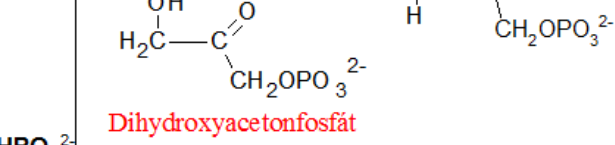
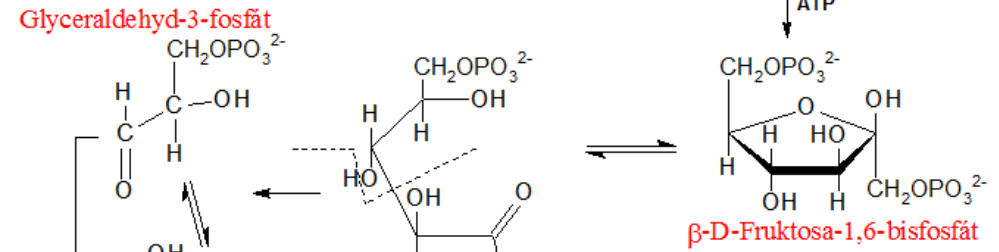
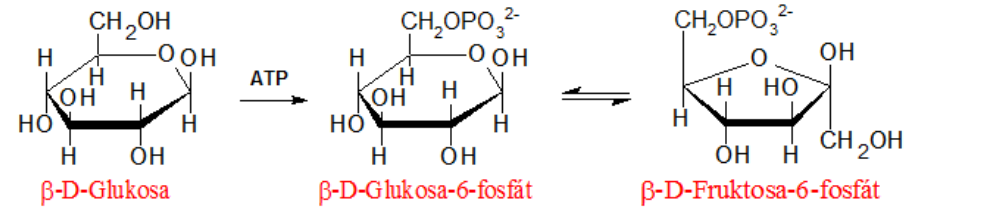
Glykolýza

❖ 3 fáze glykolýzy

- Zachycení glc v buňce a destabilizace fosforylací
- Štěpení bis-fosfátu na dvě triózy
- Oxidativní fáze – získání energie

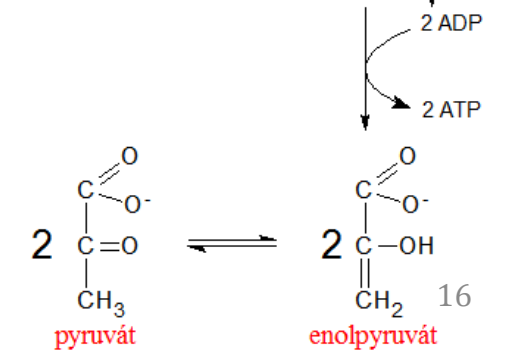
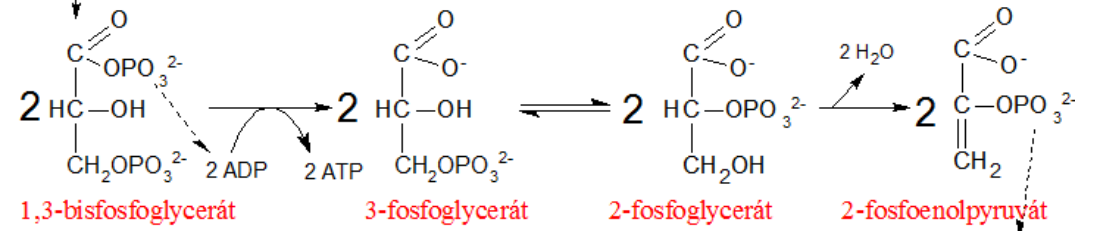

Aerobní a anaerobní glykolýza

Aerobní podmínky
reoxidace v DŘ

Anaerobní podmínky
reoxidace s laktátem

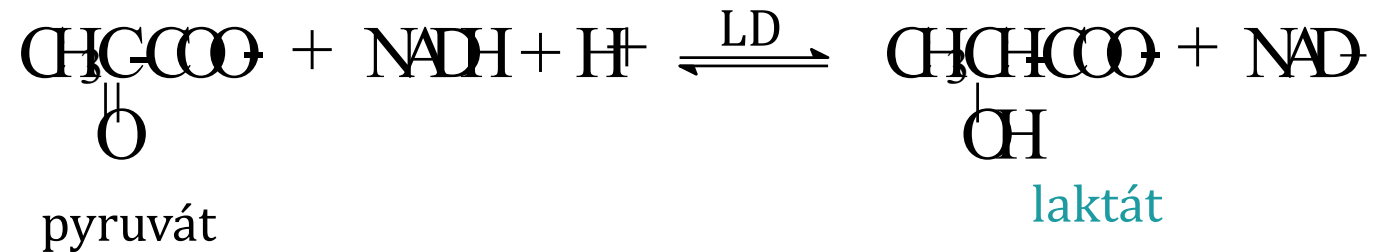

Anaerobní glykolýza

➤ Anaerobní podmínky:

NADH nemůže být reoxidováno v respiračním řetězci

Vznik laktátu:

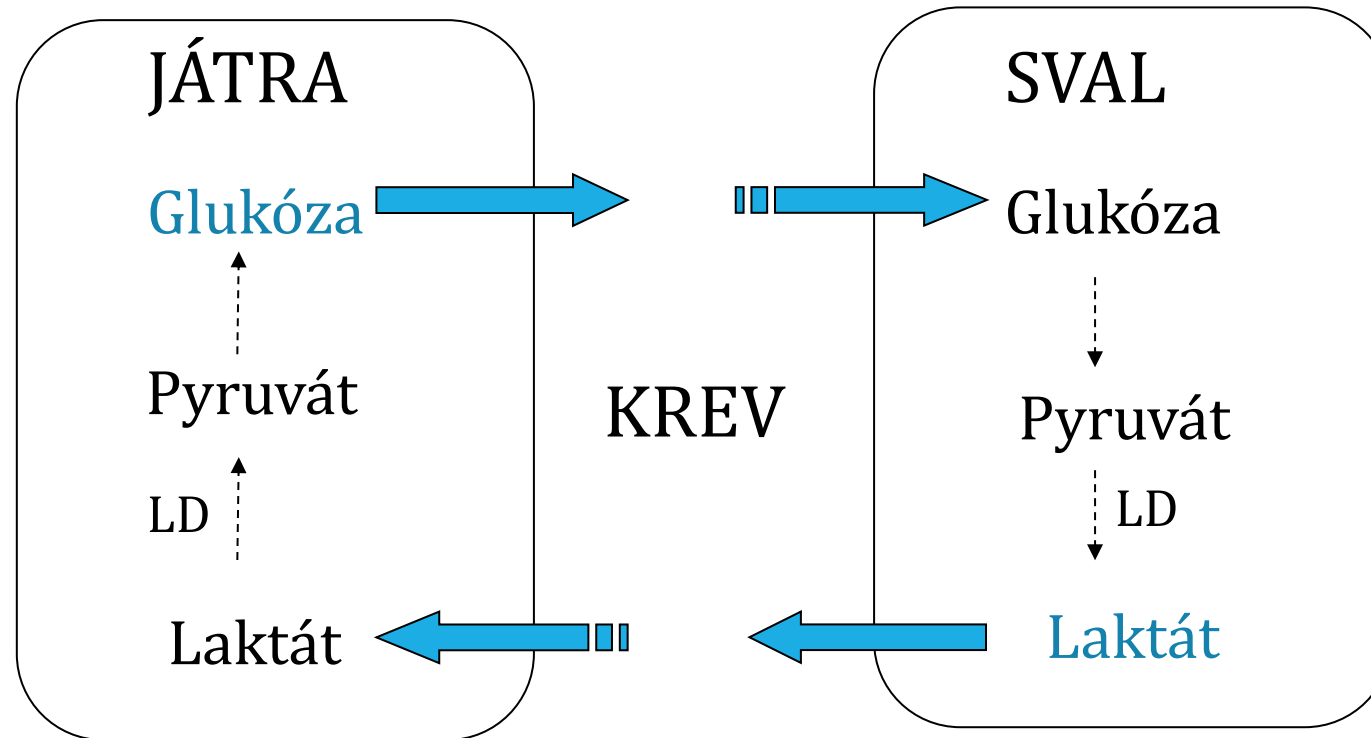
NADH je **reoxidováno** v reakci katalyzované **LD**

Coriho cyklus

Laktát z periferních tkání putuje do jater – zde je reoxidován na pyruvát

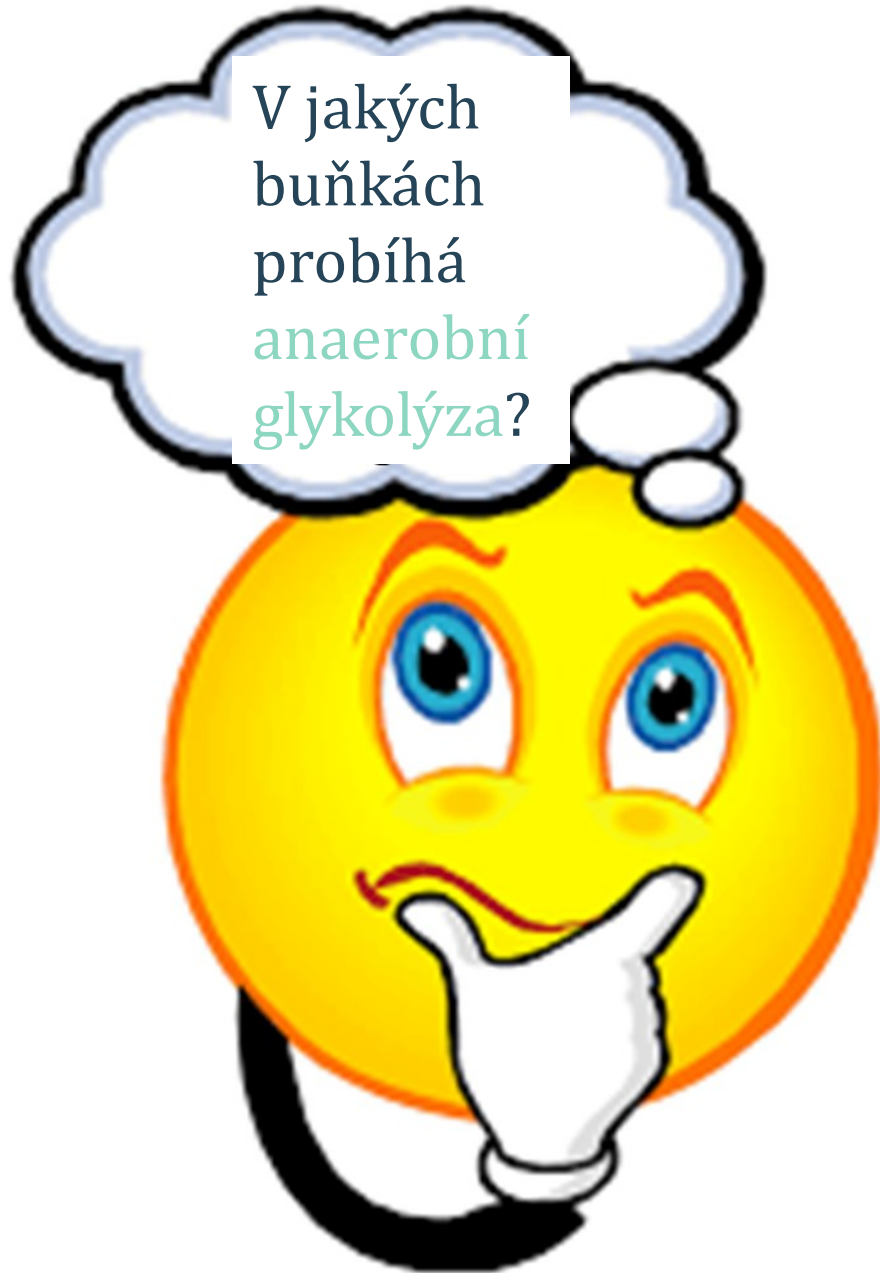
Coriho cyklus

Odstraňování laktátu z tkání do jater, kde se využívá pro tvorbu glukózy

- Uhlíkatý skelet glukózy může být na základě cirkulace mezi svalem a játry opakovaně využit pro částečnou produkci energie
- Pracující sval – svalový glykogen je hlavním zdrojem glukózy
- Coriho cyklus tak představuje možnost, jak využít glukózu získanou štěpením svalového glykogenu pro jiné tkáně (přestože ve svalech není glukóza-6-fosfatáza a svaly nemohou uvolňovat glukózu přímo do krve)

V jakých
buňkách
probíhá
anaerobní
glykolýza?

- V buňkách, které postrádají mitochondrie
  - Erytrocyty, leukocyty
- V buňkách při nedostatečném přísunu kyslíku
  - hypoxie
- V intenzivně pracujícím svalu
  - bílá svalová vlákna
    - intenzivní svalová činnost → akumulace laktátu → pokles intracelulárního pH → svalová bolest

Aerobní glykolýza

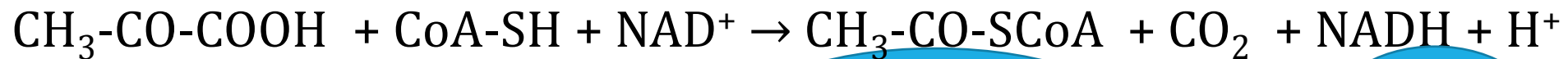
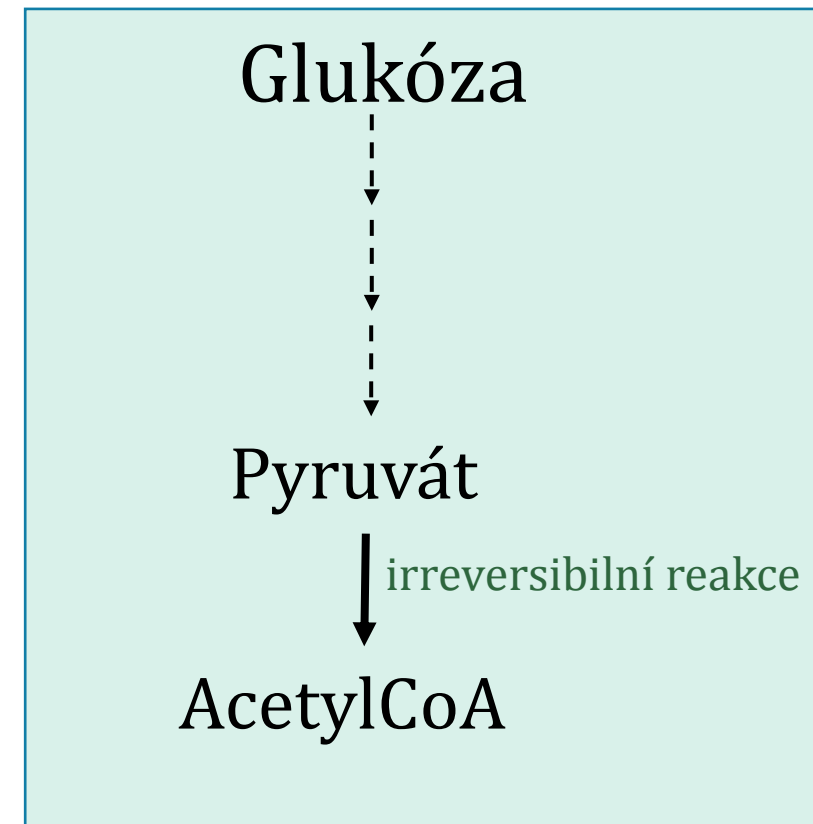
NADH je reoxidováno v respiračním řetězci (mitochondrie)

Pyruvát se mění na AcetylCoA

- ✓ Oxidativní dekarboxylace pyruvátu
  - ✓ **pyruvátdehydrogenáza**
- ✓ Lokalizace
  - ✓ **mitochondrie** (matrix)
- ✓ Multienzymový komplex: 3 enzymy a 5 kofaktorů

kofaktory: thiamindifosfát, lipoová kyselina, HSCoA, FAD, NAD⁺

Citrátový cyklus
Respirační řetězec

ATP

Respirační
řetězec

ATP

Energetická bilance anaerobní glykolýzy:

Glukóza

Pyruvát → Laktát

2 ATP

Energetická bilance aerobní glykolýzy:

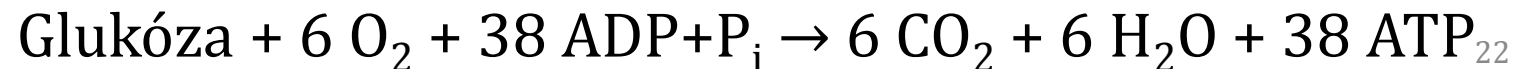
Glukóza

Pyruvát → AcetylCoA ⇌ citrátový cyklus ⇌ NADH ⇌ DŘ

38 ATP

Sumárně aerobní glykolýza:

Průběh glykolýzy v kosterním svalu

Dostatečný přívod O_2

Mírná práce (klid)

Aerobní glykolýza

Vytrvalostní běh

červená svalová vlákna

Nedostatečný přívod O_2

Intenzivní práce

Anaerobní glykolýza

Práce na kyslíkový dluh

Vznik laktátu

laktát →do krve→do jater →pyruvát

Sprint

bílá svalová vlákna

Souhrn glykolýzy

Aerobní glykolýza

- Dostatečný přísuvod kyslíku
- Význam:
    produkce energie
- Produkt:

AcetylCoA

38 ATP

Anaerobní glykolýza

- Nedostatečný přísuvod kyslíku
- Význam:
    produkce energie ve specifických případech:
  - ✓ tkáně za hypoxie
  - ✓ buňky nemající mitochondrie (erytrocyty, leukocyty,..)
  - ✓ při potřebě šetřit laktát pro glukoneogenezi
- Produkt:

Laktát

2 ATP

Regulace glykolýzy

○ Fosfofruktokináza

Allosterické efekty

- Aktivace: AMP
Fruktóza-2,6-bisfosfát
- Inhibice: ATP
citrát

Hormonální ovlivnění

- Aktivace: Inzulín (po jídle)
- Inhibice: Glukagon (hladovění)

○ Pyruvátkináza

Allosterický efektor:

- Aktivace: Fruktóza-1,6-bisP

Hormonální ovlivnění

- Inhibice: Glukagon

Glukoneogeneze

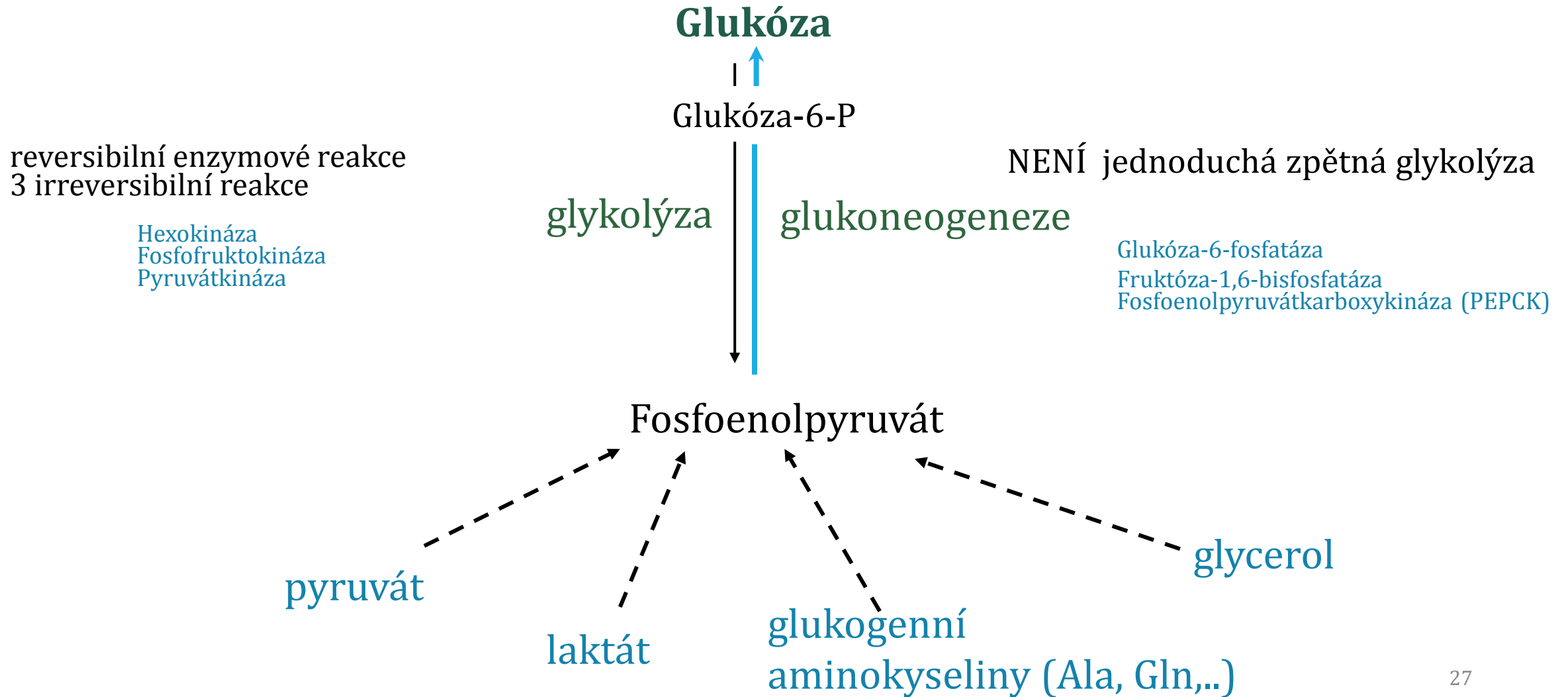
Syntéza glukózy *de novo*

- Tkáňová lokalizace:
  - Játra
  - Ledviny
- Kompartment buňky:
  - Cytoplasma
- Substráty pro syntézu:
  - Laktát/Pyruvát
  - Glukogenní aminokyseliny
  - Glycerol

} Nesacharidové sloučeniny
- Význam:
  - syntéza glukózy během hladovění

Glukoneogeneze

3 nevratné reakce glykolýzy jsou nahrazeny jinými reakcemi (enzymy)

Původ substrátů pro glukoneogenezi

- Pyruvát

- transaminace alaninu (ALT)
- dehydrogenace laktátu (LD)

- Laktát

- vznik v tkáních
- transport krví do jater

$\text{laktát} + \text{NAD}^+ \rightarrow \text{pyruvát} + \text{NADH} + \text{H}^+ \dots\dots(\text{Coriho cyklus})$

- Glycerol

- vznik v adipocytech štěpením triacylglycerolů (TAG)
- transport krví do jater

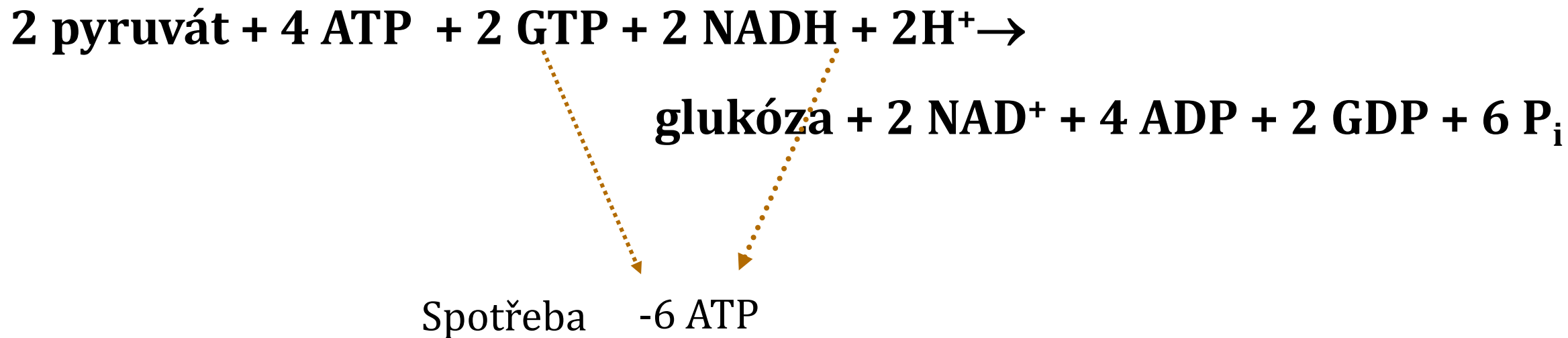
- Glukogenní AK

- tvorba pyruvátu nebo meziproduktů citrátového cyklu (tvorba oxalacetátu)

!!!! AcetylCoA není substrátem pro glukoneogenezi!!!!

- Mastné kyseliny nemohou být přeměněny na glukózu (u živočichů)

Bilanční sumární rovnice glukoneogeneze

Glukoneogeneze je energeticky náročný pochod

Zdrojem energie je hlavně β -oxidace MK.

Vysoký výdej energie na glukoneogenezi vysvětluje efektivitu nízkosacharidových diet.

Nízkosacharidové diety

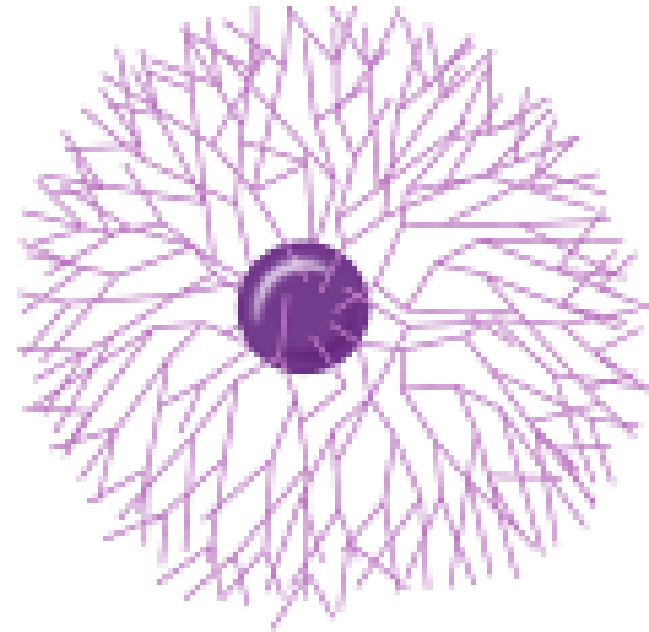
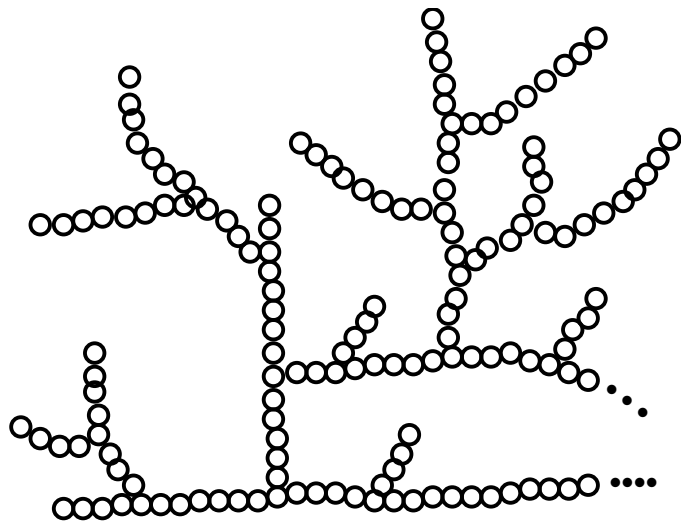
- Diety založené na sníženém příjmu sacharidů a zvýšeném příjmu proteinů (Atkonsonova, low-carb dieta)
- Při čistě proteinovém jídle zvýšená hladina aminokyselin stimuluje v pankreatu uvolnění glukagonu, který zvyšuje vychytání AK játry a glukoneogenezi z nich (glukóza chybí)
- Je stimulováno i uvolnění inzulínu, avšak ne v takové míře jako po jídle s vysokým obsahem sacharidů
- Hladina inzulínu je dostatečná na to, aby byly AK vychytány svaalem a byla zahájena proteosyntéza, avšak glukoneogeneze v játrech není inhibována
- Pod vlivem glukagonu také dochází k mobilizaci zásob, zejména uvolnění mastných kyselin z adipocytů. V játrech se za těchto podmínek mohou tvořit i ketonové látky, jejich hladina v krvi stoupá a jsou tkáněmi využívány jako zdroj energie.
- Jejich nadbytek je při zvýšeném množství vylučován močí

Glykogen

- Zásobní forma glukózy v buňkách
  - Játra
  - Sval
- Zdroj energie
  - Možnost rychlého uvolnění
- Degradace, pokud hladina glukózy klesne pod určitou hodnotu v krvi
- Syntéza a odbourání glykogenu probíhá v cytozolu řady buněk

Způsob uložení glykogenu

- Glykogen se ukládá v cytoplazmatických granulích buněk
- Enzymy odbourávání a syntézy se váží na povrchu granulí

Granule glykogenu

- Molekuly glykogenu mají hmotnost $M_r \sim 10^8$
- Glykogenolýza není opakem syntézy

Zásoby glukózy v těle

- Játro:

- ~ 5–10 % hmotnosti jater
(po jídle)

Tkáň*	% hmotnosti tkáně	Hmotnost tkáně (kg)	Hmotnost glukosy (g)
Játro	5,0	1,8	90 (glykogen)
Sval	0,1	35	245 (glykogen)

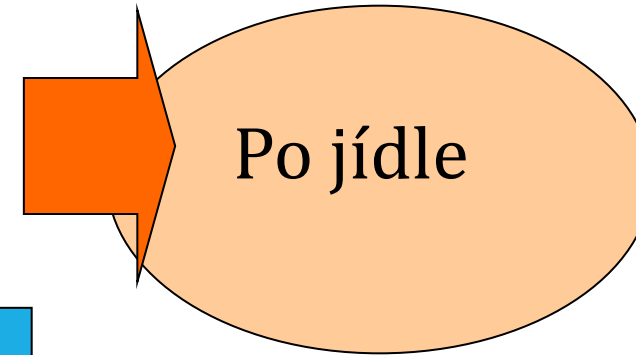
- Sval:

- ~ 1–2% hmotnosti svalu
(degradace při svalové činnosti nebo stresu)

* Zásoby glukosy v těle (70 kg muž)

Syntéza glykogenu

- Po jídle
- Aktivace insulinem

- vznik lineárního řetězce s α -1,4-glykosidovými vazbami (Glykogensynthasa)
- větvení (α -1,6-glykosidová vazba) (Větvící enzym)

Glykogen

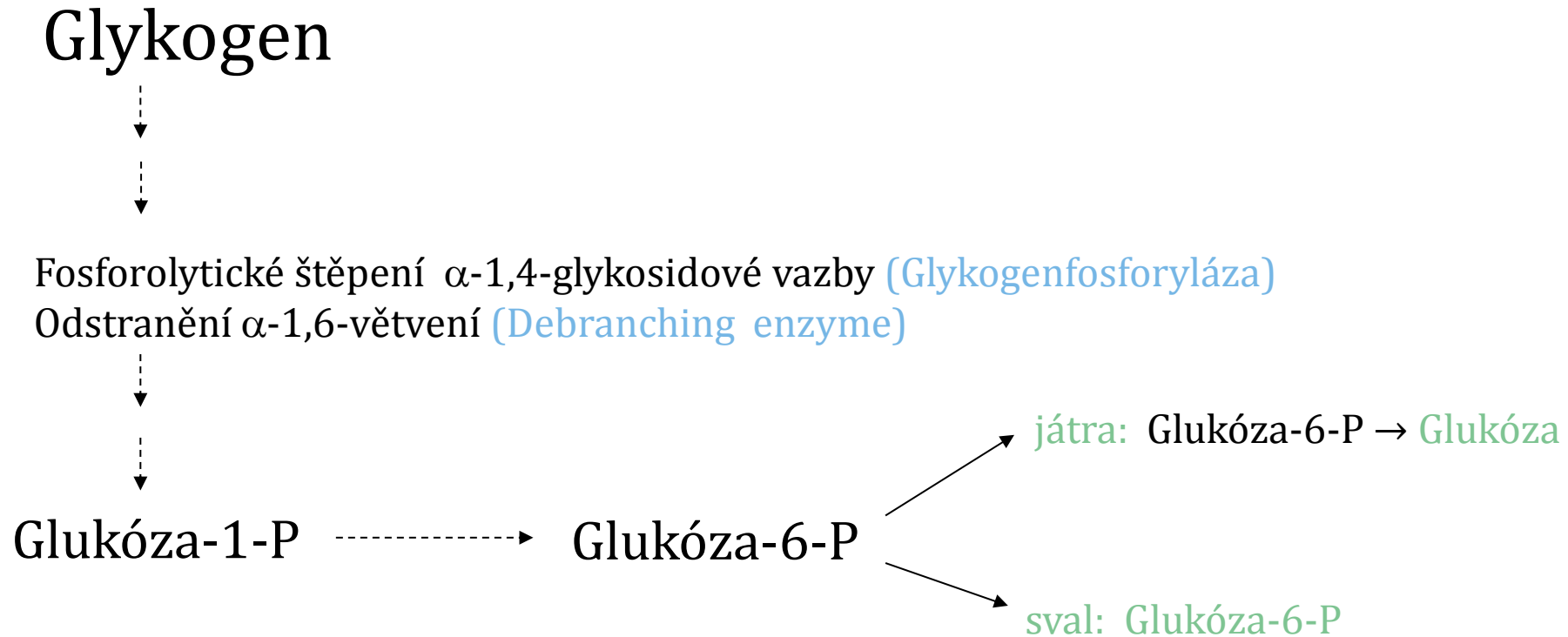
Odbourání glykogenu

- Hladovění
  - Játra
- Svalová činnost
  - Sval
- Stres
  - Játra, sval
- Aktivace
  - Glukagon
  - Adrenalin
- Fosforolytické štěpení α -1,4 glykosidových vazeb enzymem glykogenfosforylázou

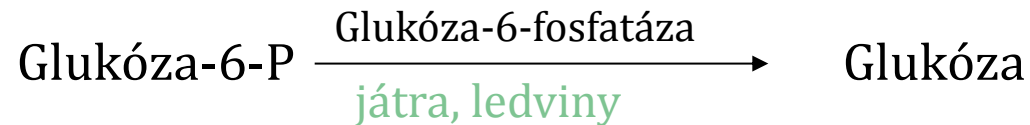

Glukózové jednotky $\xrightarrow{\text{fosforolýza}}$ Odbourání glykogenu

Odbourání glykogenu v játrech a ve svalu

Přeměny glukóza-6-P

Enzym glukóza-6-fosfatáza je pouze v játrech a ledvinách, **nenachází se ve svalech.**

Význam degradace glykogenu játra vs. sval

Glukóza v krvi je doplňována pouze štěpením **jaterního glykogenu**, nikoliv štěpením svalového glykogenu.

Štěpení **svalového glykogenu** poskytuje **glukózu-6-P**, která je dále metabolizována přímo v **buňce** (glykolýzou).

Hormonální regulace

Syntéza glykogenu

- Stimulace inzulínem
- Inhibice glukagonem

Odbourání glykogenu

- Játra
  - Stimulace glukagonem, adrenalinem (hladovění, stres)
- Sval
  - Stimulace adrenalinem (svalová práce, stres)

Hormonální regulace metabolismu glukózy

INZULÍN

↓ Snižuje glukózu v krvi

↑ Stimulace glykolýzy

× Inhibice glukoneogeneze

↑ Zvyšuje syntézu glykogenu

Anabolické účinky

GLUKAGON

↑ Zvyšuje glukózu v krvi

↑ Stimuluje glukoneogenezi

↑ Zvyšuje odbourání jaterního glykogenu

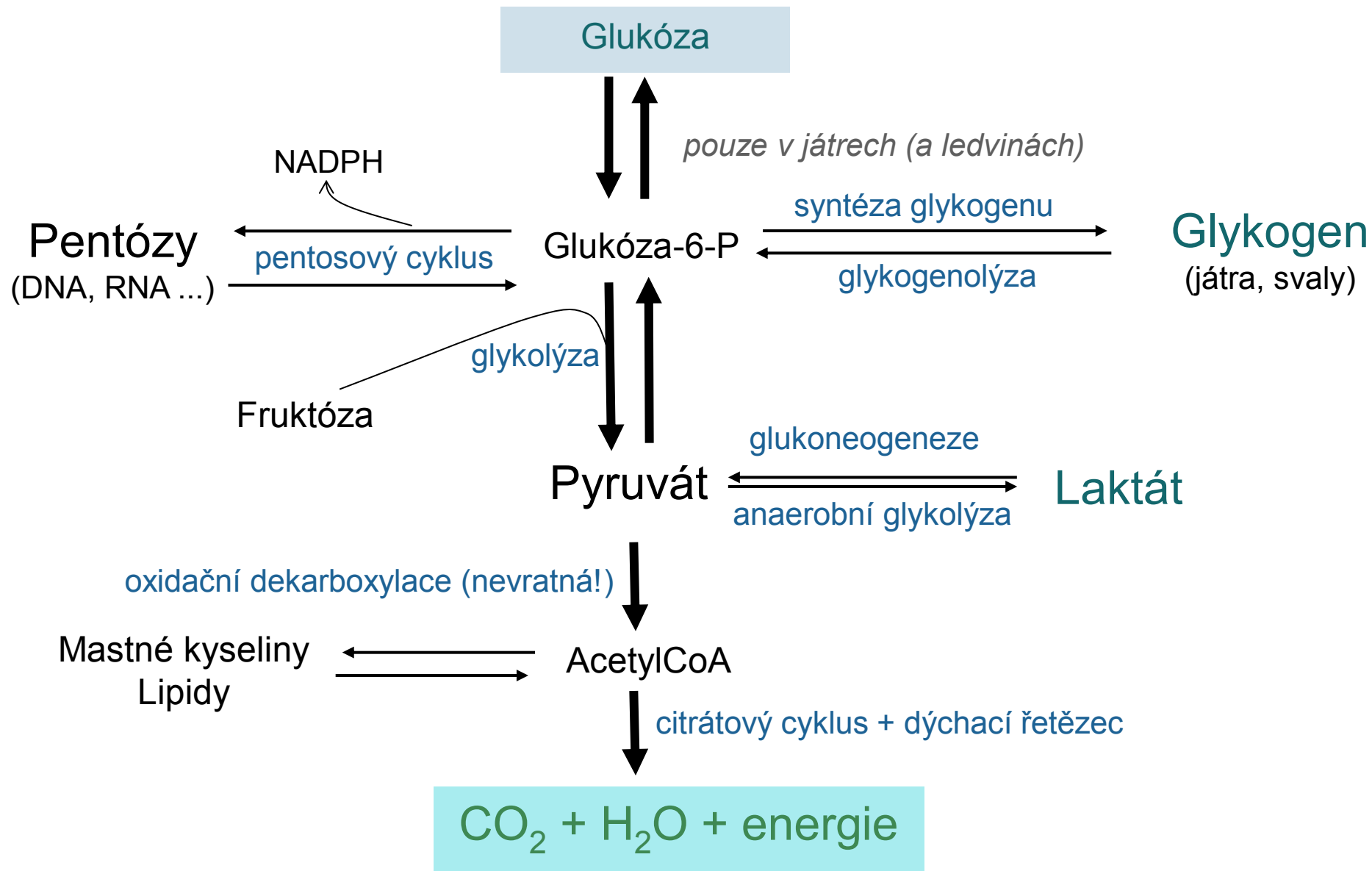
„Stresové“ hormony:

Adrenalin (zvyšuje odbourání glykogenu)

Kortizol (zvyšuje glukoneogenezi z AK)

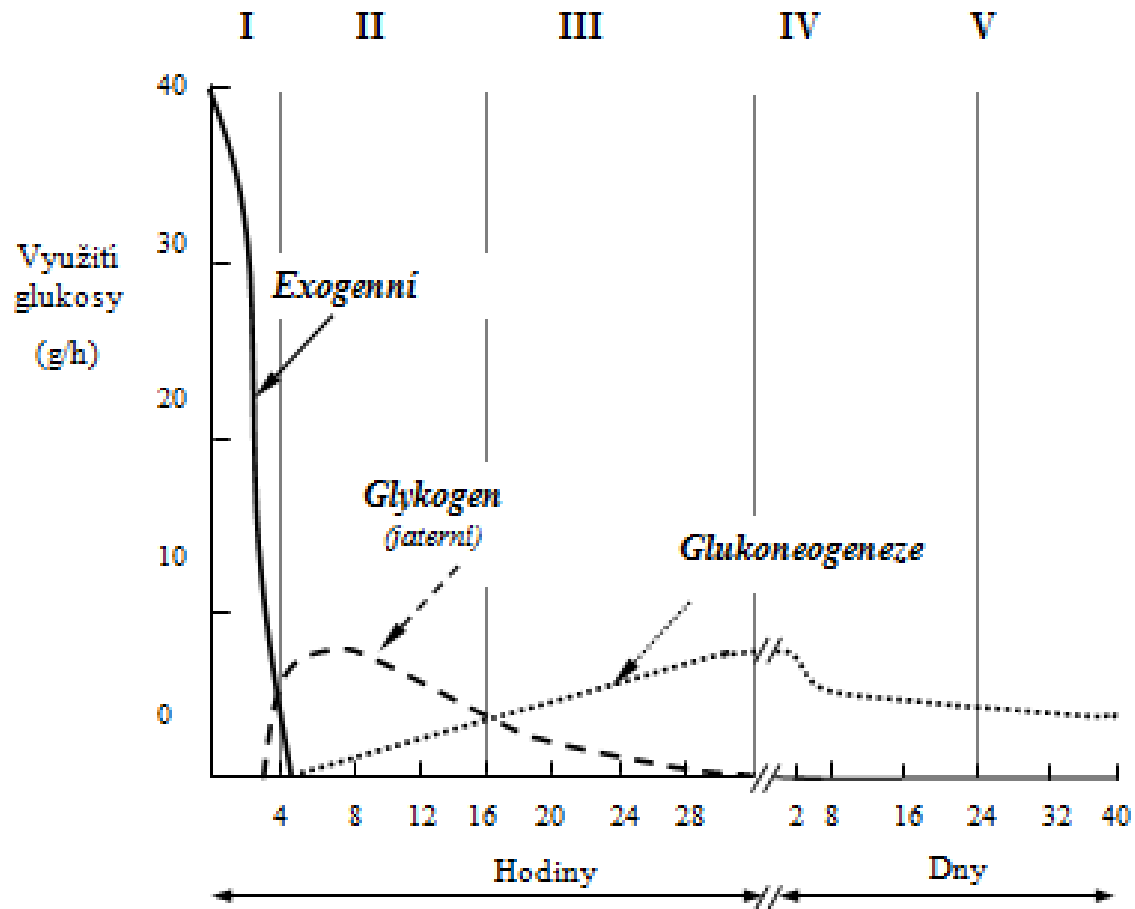
} ↑ glykémii

Schéma metabolických drah glukózy

Zdroje glukózy v různých fázích metabolismu

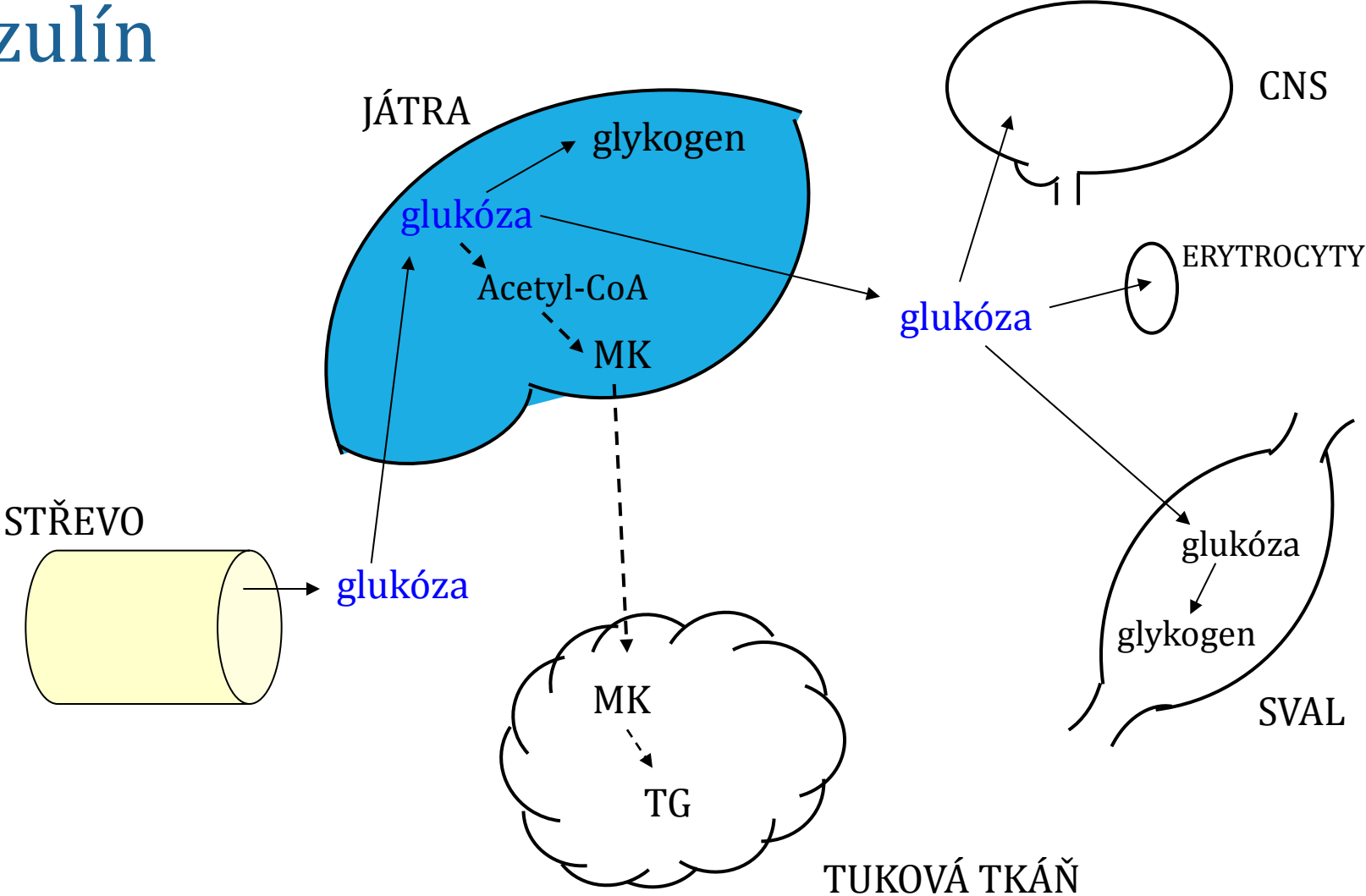
Při popisu metabolismu se rozlišují dva základní metabolické stavy nazvané absorpční (resorpční) fáze a postabsorpční (postresorpční) fáze.

Absorpční fáze trvá přibližně 4 hodiny a zahrnuje dobu jídla a po ní. Pokud po této době nesníme další jídlo, metabolismus přechází do postabsorpční fáze. Typický stav postabsorpční fáze je stav v průběhu a po nočním lačnění.

Je-li přísun potravy zastaven déle než 12–14 hodin, přechází metabolismus do fáze hladovění (krátkodobého hladovění od desítek hodin až po několik dní, dlouhodobého hladovění více než dva až tři týdny). Časové údaje jednotlivých fází jsou orientační, závisí na množství přijaté potravy, velikosti energetických zásob a dalších faktorech.

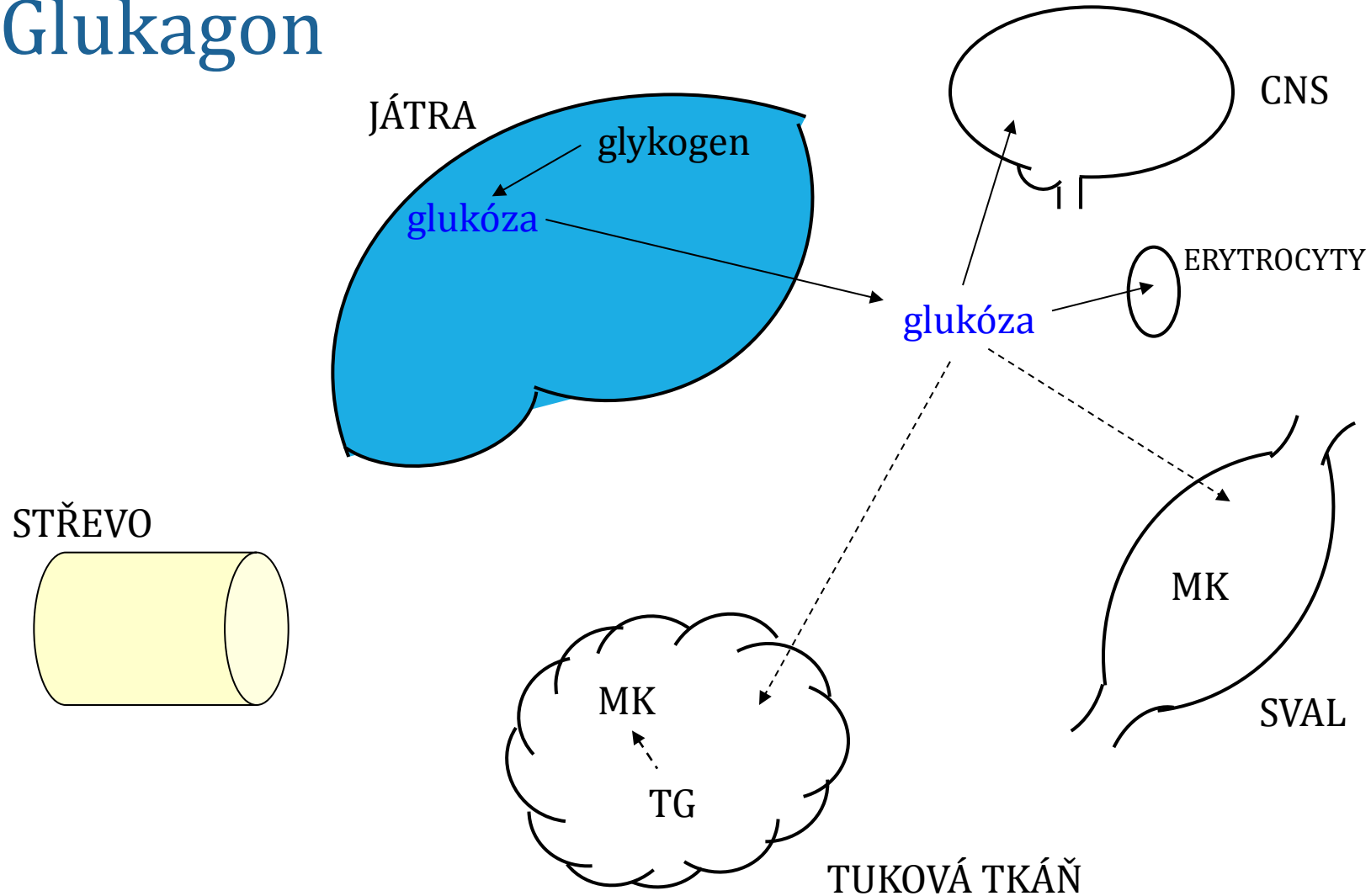
Metabolismus glukózy po jídle

Inzulín

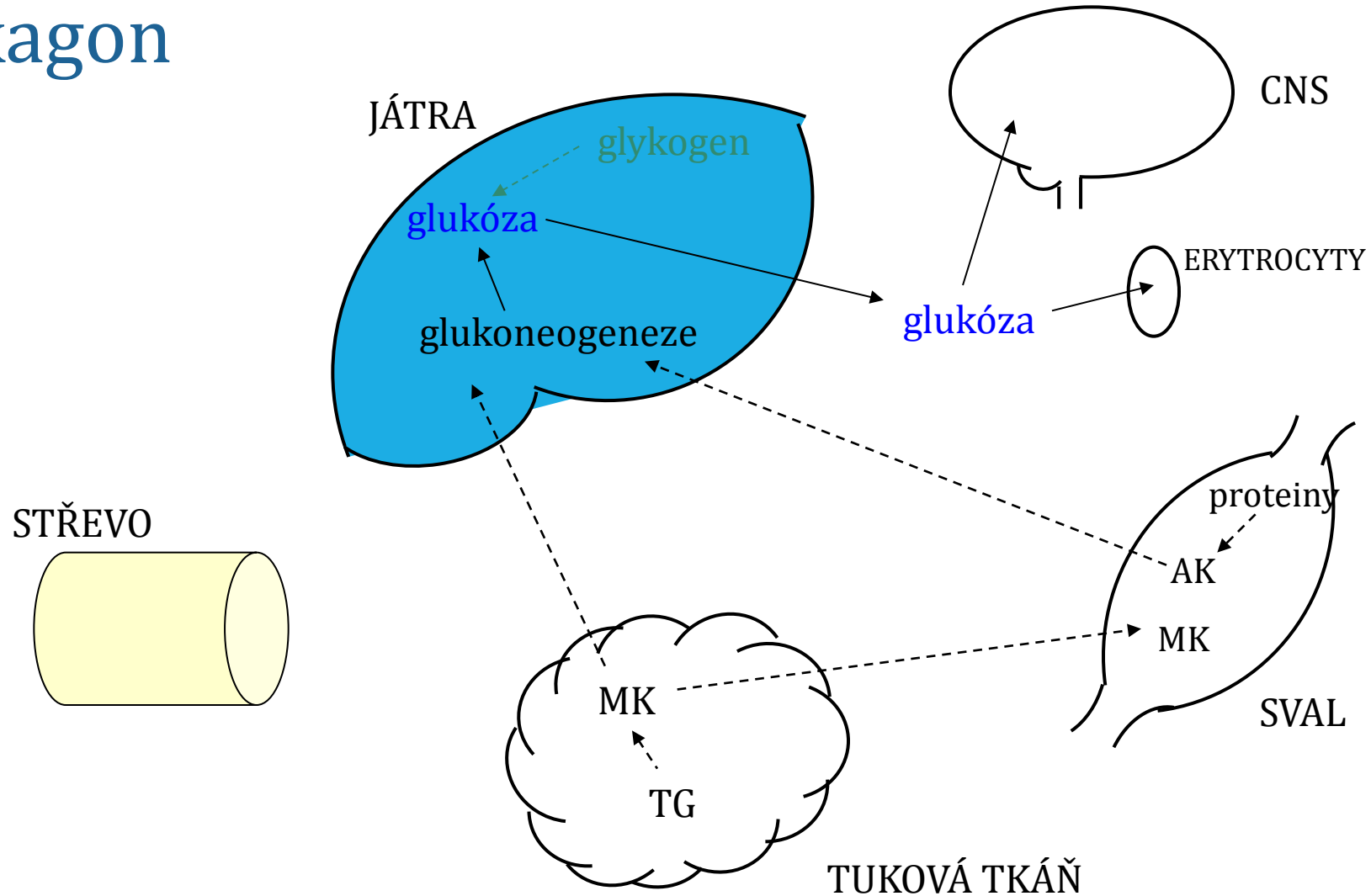
Metabolismus glukózy v postresorpční fázi

Glukagon

Metabolismus glukózy při hladovění

Glukagon

Patologické stavy při poruše metabolismu sacharidů

Diabetes mellitus

Jiné poruchy v metabolismu sacharidů

(např. deficit enzymů – disacharidáz)

Diabetes mellitus (DM)

Nejčastější porucha sacharidového metabolismu

NEDOSTATEK INZULÍNU

Absolutní nedostatek

nedostatečná produkce
inzulínu

(destrukce β -buněk pankreatu)

Relativní nedostatek

porucha působení inzulínu v periferních
tkáních

„Inzulinová resistance“

Glukóza nevstupuje do svalových buněk a adipocytů

GLUT 4 je inzulin dependentní

DM – inzulín a glukagon

Nedostatek inzulínu

- ✓ absolutní nebo relativní nedostatek inzulínu
- ✓ snížený transport glukózy do buněk přes GLUT 4 (svaly, tuková tkáň)

} Hyperglykemie

Nadbytek glukagonu

- ✓ zvýšená degradace glykogenu v játrech
- ✓ zvýšená glukoneogeneze
- ✓ zvýšená lipolýza v tukové tkáni

} Hyperglykemie

- ⇒ zvýšené uvolnění MK do krve
- ⇒ zvýšená β -oxidace MK v játrech
- ⇒ zvýšená produkce acetylCoA
- ⇒ kapacita CC je převýšena vzhledem k nedostatku oxalacetátu
- ⇒ syntéza ketolátek → zvýšené uvolnění ketolátek do krve

} Ketoacidóza

Klasifikace DM

Znak	DM 1. typu	DM 2. typu
Prevalence	~ 15–20 % diabetiků	~ 80–85 % diabetiků
Dřívější označení	Inzulin-dependentní	Non-inzulin dependentní
Příčina	Autoimunitní destrukce β -buněk	Inzulinová resistance (a/nebo porucha sekrece insulínu)
Nedostatek inzulinu	Absolutní	Relativní
Koncentrace inzulinu	Nízká nebo nulová	Normální, často i zvýšená
Nástup choroby	Dětství, mládí	Obvykle po 40. roce
Nástup choroby	Akutní	Postupný
Tělesná stavba	Astenický typ	Často obézní

Biochemický náález u DM

- Krev
  - Hyperglykemie (chronická hyperglykemie)
  - Ketoacidóza
- Moč
  - Glukosurie
  - Ketonurie

Klinické příznaky u DM

- ✓ Polyurie
- ✓ Polydipsie (pocit žízně)
- ✓ Metabolický syndrom
- ✓ Obezita
- ✓ Dyslipidemie
- ✓ Hypertenze (DM 2. typu)

Diagnostika DM

- FPG (Fasting Plasma Glucose)
  - Stanovení hladiny glukózy nalačno
- oGTT (orální glukózový toleranční test)

Diagnostika diabetu

Diabetes je potvrzen, jestliže glykemie přesáhne:

- Při náhodném stanovení glukózy v plasmě **$\geq 11,1$ mmol/l** společně s kombinací klinických symptomů
- FPG **≥ 7 mmol/l**
- Při oGTT koncentrace glukózy **$\geq 11,1$ mmol/l**

Fyziologická hodnota glykemie   FPG 3,9–5,5 mmol/l

Stanovení glukózy

- Glukometry (kapilární krev)
- Diagnostické proužky (kapilární krev)
- Biochemické analyzátory (plazma)

Orální glukózový toleranční test (oGTT)

Prediabetes:

- FPG 5,6–7 mmol/l
  - ✓ ověření účinnosti regulace sacharidového metabolismu pomocí funkčního testu (oGTT)

Postup oGTT:

Po nočním lačnění (10–14 hodin) je vyšetřovanému odebrána krev.

Pak se podá 75 g glukózy v 300 ml čaje a odebere se krev za 2 hodiny po vypití čaje a stanoví se glykemie.

Hodnotí se glykemie po 2 hodinách po podání glukózy.

Glukosová tolerance	Glykemie 2 hodiny po zátěži
Normální (vyloučení DM)	< 7,8 mmol/l
Porušená glukózová tolerance	7,8–11 mmol/l
Diabetes mellitus	> 11,1 mmol/l

Další stanovení u DM

Glykovaný hemoglobin

- vzniká neenzymovou reakcí mezi hemoglobinem a glukózou v krvi
- hladina glykovaného hemoglobinu odráží koncentraci glukózy v krvi během celé doby života erytrocytů
- využívá se k posouzení účinnosti úspěšnosti léčby/kompenzace diabetu v období 4–8 týdnů před vyšetřením

Srovnej:

Glykemie vs. glykovaný hemoglobin

Jiné poruchy v metabolismu sacharidů

(Př. deficience disacharidáz)

Nedostatek laktázy = Laktózová intolerance

- při nedostatku laktázy je laktóza fermentována bakteriemi
- produkce plynů (CO_2 , CH_4 , H_2)
- symptomy laktózové intolerance:
  - ✓ nadýmání
  - ✓ diarrhoea
  - ✓ křeče
  - ✓ bolesti břicha

Metabolismus fruktózy

- Zdroj fruktózy:
  - Sacharóza
  - HFCS-High-Fructose Corn Syrup
- Štěpení sacharózy:
  - Tenké střevo
- Přeměny fruktózy:
  - Játra

Fruktóza

↓
Nezávisle na inzulínu

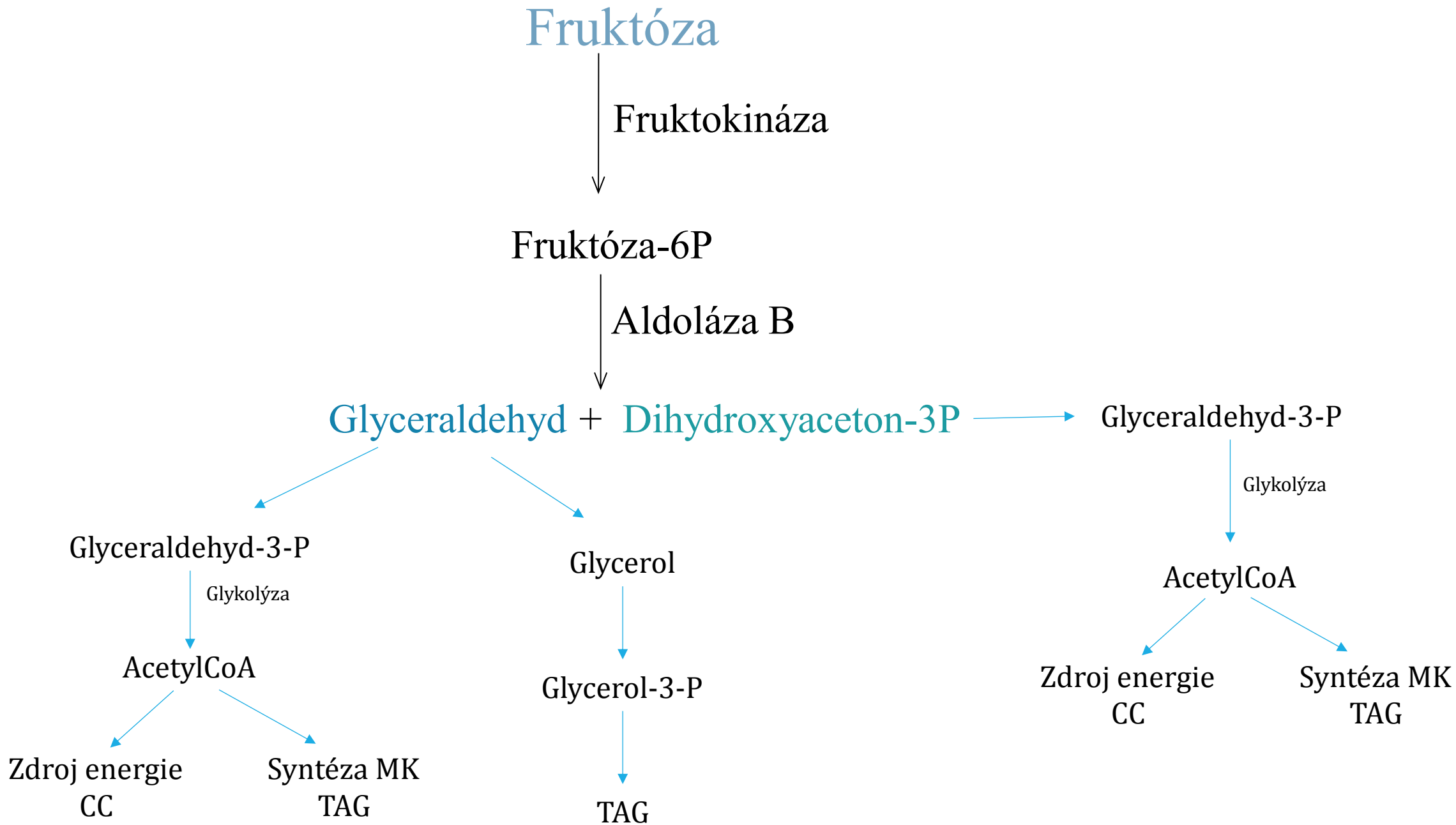
Fruktóza-1-fosfát

Glykolýza

Fruktóza -----> „Rychlý“ zdroj energie

Slazení fruktózou v současné době není doporučováno

Metabolismus galaktózy

- Zdroj galaktózy:
Laktóza
- Štěpení laktózy:
Tenké střevo
- Přeměny galaktózy:
Játra

Galaktóza

Galaktóza je rychle metabolizována a zapojena do glykolytické dráhy

Aktivovaná glukóza
(UDP-glukóza)

Metabolismus glukózy

Galaktóza

- Glykoproteiny
- Glykolipidy
- Laktóza

Pentózový cyklus

- Tkáňová lokalizace:

většina tkání (játra, tuková tkáň, erytrocyty,..)

- Kompartment buňky:

cytoplasma

- Význam:

- zdroj **NADPH** (redukční syntézy, redukce glutathionu)
- zdroj **ribóza-5-P** (nukleové kyseliny, nukleotidy)

Pentózový cyklus

